

MIKOLA TIBOR (1936–2000)

Öt éve, 60. születésnapjára jubileumi kötetel készültünk (*Ünnepi könyv Mikola Tibor tiszteletére*, Szeged 1996), s akkor mindannyian úgy hittük, hogy e könyvet továbbiak követik majd a kerek évfordulókon. Jelen tanulmánykötetünk azonban már nem köszöntheti őt, csupán megpróbál méltó módon emlékezni rá. 2000. június 13-án váratlanul elhunyt Mikola Tibor professzor úr, az uráli nyelvstudomány egyik legkiemelkedőbb tudósa.

1936. február 19-én született. 1958-ban szerzett magyar–német szakos tanári diplomát az ELTE bölcsészkarán, majd két évig középiskolai tanárként dolgozott Bicskén. Ezt követően, 1960-ban került Szegedre a Hajdú Péter által újjászervezett finnugor tanszékre. Néhány rövidebb külföldi tartózkodását leszámítva – egy-egy szemeszterben tanított a göttingeni és a müncheni egyetemen 1973-ban, illetve 1983-ban – egész élete, munkássága a szegedi egyetemhez, a szegedi finnugor tanszékhez kötődik. Tudományos pályájának fontos állomásai az 1962-ben megszerzett egyetemi doktori fokozat, melyet 1968-ban követett a kandidátusi cím, s végül 1998-ban az MTA doktora lett. Egyetemi doktori dolgozatát az ősuráli nép vallási-hiedelmeiről, a sámánizmus szóképzésének nyomairól írta. Kandidátusi értekezésében, melyben a jurák nyelv névutórendszerét tárgyalta, új koncepciót alakított ki az uráli nyelvek névutói kategóriájának létrejöttéről. Dolgozata 1975-ben német nyelven jelent meg *Die alten Postpositionen des Nenzischen (Juraksamojedischen)* címen. Akadémiai doktori értekezésében a szamojéd nyelvek történetéről vallott nézeteit összegezte (*A szamojéd nyelvek története*), s dolgozatát nagy sikerrel védte meg 1998 tavaszán. E munkáját kiadni azonban már nem maradt ideje.

Kutatásai középpontjában a szamojéd – s közülük is elsősorban az enyec és nganaszan – nyelvek álltak. Castrén után ő volt az első, aki e két távoli rokon nyelvből anyagközléseket publikált, s lejegyzéseinek hangtani s alaktani pontosságát a későbbi gyűjtések is igazolják. Számos szamojéd tárgyú tanulmánya közül ki kell emelnünk azt a szamojéd nyelvtörténeti írását, mely a D. Sinor szerkesztette, az uráli nyelveket, azok történetét és idegen nyelvi hatásait tárgyaló, a szakma legjobbjai által készített uralisztikai kézikönyvben jelent meg (*Geschichte der Samojedischen Sprachen. In: The Uralic Languages. Description, History and Foreign Influences*, ed. by D. Sinor). Évek óta dolgozott azon a hatalmas adattáron, amely a szamojéd nyelvek alaktanának tanulmányozásához kínált volna korszerű segédanyagot. E munka eredménye lett az újszerű enyec morfológiai szótár, mely minden nyomtatásban megjelent enyec nyelvi forrást feldolgozva egységes kódrendszerben mutatja be az enyec szóképzést szinte minden grammatikai formájában (*Morphologisches Wörterbuch des Enzischen*). Befejezés előtt állt már a hasonló rendszerű nganaszan szótár is, melynek kiadását sajnos már nem érthette meg.

Bár Mikola Tibor a szamojéd nyelvek egyik legrangosabb kutatója volt, hasonlóképpen kiválóan ismerte többi rokon nyelvünket és a magyar nyelvtörténetet

is. Magyar nyelvi jelenségek finnugor vonatkozásait vizsgálva jelentetett meg magyar etimológiai tárgyú írásokat (például a *-ság/-ség* képző, a *reg* szócsalád, *láb* szavunk eredete), vagy éppen új megközelítésben tárgyalta a magyar tárgyas ragozás kialakulását. A finnugrisztika egyik legsokoldalúbb és legegységesebb művelője volt: szinte nincs olyan finnugor nyelv, melyet ne kutatott volna, melyről ne jelent volna meg írása. S nem csupán a tanulmányozott nyelvek imponálóan nagy száma jellemezte munkásságát, hanem a kutatott témakörök sokrétűsége is. Foglalkozott etimológiával, a történeti nyelvészet számos kérdésével a hang-, alak- és mondatbanterületről, kitűnő leíró nyelvészeti tanulmányokat írt, szövegközléseket, szójegyzékeket, szótárakat készített. Dialektológiai írásai is ismertek, de az uralisztika egyéb területein is dolgozott. Foglalkoztatta őt a rokon népek nyelvi és politikai helyzete, irodalma, vagy akár a finnugrisztika egy-egy nagy alakjának munkássága, levelezése is. Szakmai felfogását a korszerűség és a nyitottság jellemezte. Mindig figyelemmel kísérte a nyelvtudomány legújabb módszereit és eredményeit, törekedett saját munkásságában is ezek hasznosítására, s erre ösztönözte munkatársait, tanítványait is. Hitte, hogy modern uralisztikát csak az általános nyelvészetet ismerve és alkalmazva lehet művelni, és vallotta, hogy az elméleti nyelvészet egy-egy irányzata, megállapítása is csak gazdagodik, ha az uráli nyelvek avatott kutatói (is) „tesztelik, ellenőrzik” azt. E felfogásának, általános nyelvészeti érdeklődésének értékes példájaként említhetjük meg az uráli nyelvek kauzatív szerkezeteit leíró, s azok tipológiai vonatkozásait tárgyaló előadásait, tanulmányát (*Kausative Konstruktionen in den uralischen Sprachen*. Néprajz és Nyelvtudomány 36. 1995), vagy a mediális igenemmel kapcsolatos nézeteit, melyet pályafutása során többször is kifejtett, módosított, legutóbb akadémiai doktori értekezésében.

Uralisztikai munkássága mellett ki kell emelni egyetemi és tudományos közéleti tevékenységét. 1974 óta vezette a Szegedi Tudományegyetem Finnugor Tanszékét, s e tanszék a hazai finnugrisztikai kutatások egyik legjelentősebb műhelyévé fejlesztette. Az általa szervezett PhD program a legelső között nyerte el az akkreditációt, és három éven át a szegedi volt az ország egyetlen, tudományos fokozat odaítélésére feljogosított finnugrisztikai kutatóhelye. Hosszú éveken át vállalta magára a bölcsészkar fáradságos irányítását, két cikluson át – 1979–1984 között – volt a kar tudományos dékánhelyettese, és szintén két cikluson keresztül – 1984–1987 és 1989–1992 között – a kar dékánjaként tevékenykedett. 1996 óta irányította a kari Doktori Tanácsot. Tudományos közéleti tevékenysége nem korlátozódott az egyetemre, számos hazai és nemzetközi tudományos társaságnak és bizottságnak volt tagja: a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak, a Finn Irodalmi Társaságnak, a Finnugor Társaságnak (Helsinki), a Societas Uralo-Altaicának, a Finnugor Kongresszusok Nemzetközi Bizottságának, s ez utóbbi Magyar Nemzeti Bizottságát vezette. Elnöke volt az MTA Urali Nyelvészeti Bizottságának, az MTA Urali Komplex Bizottságának, és őt választották az MTA közgyűlésébe az uralisztika képviselőjeként. Szerkesztője volt a *Nyelvtudományi Közleményeknek*, a *Néprajz-és Nyelvtudománynak* és a *Studia Uralo-Altaicának*. Ez a sok megbízatás rengeteg munkával, utazással járt. Bizony, az utóbbi években szinte minden héten Budapestre kellett utaznia egy, néha több alkalommal is, és ezek az utak egyre jobban fárasztották. Feladatait mindig teljes odaadással végezte, egy-egy számára elfogadhatatlan döntés szinte napokig gyötörte. A halála előtti utolsó

hónapokat a 9. Nemzetközi Finnugor Kongresszus magyar küldöttsége kiutazásának megszervezése körüli nehézségek, bosszúságok keserítették meg.

Közéleti tevékenysége azonban sohasem akadályozta meg abban, hogy az általa vezetett tanszéken kiváló oktatómunkát végezzen, és a tudományos utánpótlás nevelésére hatalmas energiát fordítson. Mikola tanár úr nagyszerű előadó volt, magyar és finnugor szakos hallgatók ezrei fognak emlékezni érdekes, logikusan felépített, de sohasem száraz tényanyagokat kínáló, hanem elgondolkodtató, és sajátos humorával is fűszerezett előadásaira, szemináriumaira. Gazdag lexikális ismeretei mellett híres volt sokrétű nyelvtudásáról: az uráli nyelvek mellett jól ismerte a németet, svédet, orosz, angolt, franciát, hollandot is, de „kikapcsolódásképpen” akár szuahéli nyelvtannal is foglalkozott. Közismert szerénységére jellemző, hogy ő maga csupán német nyelvtudását ismerte el. Kiváló előadói képességét és nyelvtudását sokszor élvezhettük a finnugor kongresszusokon és más, szakmai konferenciákon, szimpóziумokon. Hasonlóan érdekesek és hasznosak, széles látóköréről és jó kombinatív képességéről árulkodóak voltak hozzászólásai mások előadásaihoz akár szekcióelnökként, akár hallgatóként. Szerénységéhez társult szakmai alázata; sohasem elégedett meg elért eredményeivel, mindig képezte magát. Egy-egy lelkesebb hallgató kedvéért akár – általa addig kevésbé kutatott – újabb rokon nyelvek tanulmányozásába kezdett: finn és szamojéd nyelveken kívül tanított lappot, mordvint, vögult, osztjákot is. Tehetségesebb hallgatóit, munkatársait mindig önzetlenül segítette, saját munkáját is félretéve akár napokra is elmerült egy-egy újabb témakörben, ha ezzel valakinek a munkáját, tudományos előrejutását segíthette. Rengeteget dolgozott, mindig elsőként érkezett a tanszékre, és ő ment haza utoljára. Az egyetemen töltött ideje java részét a hallgatók, a tanszék, a kar és a szakma ügyeinek intézésére kellett fordítania. S bár ő ezért sohasem panaszkodott, jól tudtuk, hogy az utóbbi években már tervezte – bár egyre jobban aggasztotta az utánpótlás gondja –, hogy a tanszék vezetését másnak átadva több ideje lesz a tudományos munkára. Ezt sajnos nem érthette meg.

Mikola Tibor tanárom, kollégám és tanszékvezetőm volt nekem is, miképpen mindnyájunknak a tanszéken. Nem csupán a szakmánkat tanulhattuk meg tőle: Tanár Úr a példa és a mérték volt és marad is számunkra. Utólag látjuk, hogy nem figyeltünk fel időben azokra a jelekre, melyek fáradtságára utaltak. Mást nem tehetünk már azon kívül, hogy kiadatlan, befejezés előtt álló munkáit igyekszünk megjelentetni, szellemiségét a tanszéken méltón megőrizni.

Minden ember pótolhatatlan. Mikola tanár úrra ez sokszorosan igaz. Pótolhatatlan veszteség érte családját, barátait, de halálával pótolhatatlan veszteség érte jelenlegi és leendő hallgatóit, tanszéki, kari és egyetemi munkatársait és a hazai és nemzetközi finnugrisztikát is. Váratlan és korai távozásával sok-sok kiváló tanulmányt, további értékes kutatómunkát, előadásokat, önzetlen támogatást, segítő tanácsokat, baráti beszélgetéseket veszítettünk el mindannyian.

Szeged, 2001. május 31.

Sipőcz Katalin